

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2016. gada 23. novembrī Nr. 1-12/3

Tieslietu ministrijai
Brīvības bulvārī 36
Rīgā, LV-1536

Ieslodzījumu vietu pārvaldei
Stabu ielā 89
Rīgā, LV-1009

**Latvijas Republikas Saeimas
Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijai
Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai**
Jēkaba ielā 11
Rīgā, LV-1811

ZIŅOJUMS

par mājokļa jautājuma risināšanu personām pēc ieslodzījuma

Īstenojot tiesībsarga noteikto 2014.-2016.gada stratēģiju Sociālo, ekonomisko un kultūras tiesību nodaļas prioritāšu ietvarā attiecībā uz pašvaldību palīdzību mājokļa jautājumu risināšanā personām, kas atbrīvojas no ieslodzījuma vietām, laika periodā no 26.02.2016. līdz 15.04.2016. tika veikta Latvijas Republikas pašvaldību aptauja. Tās mērķis bija apzināt vidējo laika periodu mājokļa piedāvāšanā, lai noskaidrotu, vai palīdzība netiek sniegta novēloti, veidojot situāciju, kad, pirmsšķietami, persona, lai apmierinātu savas pamatvajadzības, t.sk. tiesības uz mājokli, ir spiesta izdarīt atkārtotu noziegumu. Tāpat aptaujas mērķis bija noskaidrot piedāvāto mājokļu kvalitāti (labiekārtojuma līmeni) šai personu kategorijai, kā arī iespējamās problēmas šādas palīdzības sniegšanā.

Normatīvais regulējums

[1] Personas tiesības saņemt palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā, kā arī kārtību, kādā tā tiek sniegta, nosaka likums “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” (turpmāk – Palīdzības likums), kā arī attiecīgas pašvaldības saistošie

noteikumi. Palīdzības likuma 14.panta pirmās daļas 5.punkts paredz, ka pretendēt uz palīdzības saņemšanu pēc atbrīvošanās no brīvības atņemšanas vietām var tikai maznodrošinātas personas: „Maznodrošinātas personas, kuras pēc soda izciešanas atbrīvotas no ieslodzījuma vietas, ja tās pirms notiesāšanas dzīvoja attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā un tām nav iespējams likumā noteiktajā kārtībā iemīnāties agrāk aizņemtajā dzīvojamā telpā, ar dzīvojamo telpu nodrošināmas pirmām kārtām. Šis noteikums neattiecas uz tām personām, kuras devušas piekrišanu privatizēt to īrēto valsts vai pašvaldības dzīvokli citai personai un noslēgušas ar šo personu vienošanos par dzīvojamās telpas lietošanas tiesību izbeigšanu vai ar kuru piekrišanu dzīvoklis ir pārdots vai citādi atsavināts un darījuma rezultātā persona zaudējusi lietošanas tiesības uz attiecīgo dzīvokli.”

Palīdzības likuma 14.panta 2.¹daļa nosaka: “Par to, ka personas, kuras izcieš sodu ieslodzījuma vietā, būs jānodrošina ar dzīvojamo telpu, ieslodzījuma vietas administrācija paziņo attiecīgajām pašvaldībām, kuru pienākums ir sniegt šāda veida palīdzību. Paziņojums nosūtāms ne vēlāk kā sešus mēnešus pirms tam, kad attiecīgā persona tiek atbrīvota no ieslodzījuma vietas.” Savukārt Palīdzības likuma 14.panta trešā daļa noteic, ka (...) maznodrošinātas personas, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietas, ar dzīvojamo telpu nodrošināmas tikai tad, ja tās reģistrētas šāda veida palīdzības saņemšanai ne vēlāk kā sešus mēnešus pēc tam, kad ieguvušas tiesības uz nodrošinājumu ar dzīvojamo telpu.

[2] Tātad likums paredz pienākumu ieslodzījuma vietai jau savlaicīgi brīdināt konkrētu pašvaldību (lai tā apzinātu tās rīcībā esošās brīvās, pašvaldībai piederošās dzīvojamās telpas un personai palīdzība pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma tiktu sniegta iespējami ātrākā laikā) par to, ka persona tiks atbrīvota no ieslodzījuma vietas un vērsīsies pašvaldībā, lai risinātu savu mājokļa jautājumu. Savukārt personai, kura atbrīvojas no ieslodzījuma vietas, sešu mēnešu laikā kopš atbrīvošanās brīža, ir jāvēršas pašvaldībā ar iesniegumu, lūdzot uzņemt dzīvokļu rindā.

Būtisks ir apstāklis, vai personai, kura atrodas ieslodzījumā, ir/nav saglabājies tiesisks pamats atgriezties iepriekš aizņemtajā dzīvojamā telpā. Šos apstākļus vērtē pašvaldība, ņemot vērā personas mājokļa jautājuma faktiskos un tiesiskos apstākļus. Ja personai ir tiesisks pamats iemīnāties iepriekš aizņemtajā dzīvojamā telpā, reģistrēšanai dzīvojamo telpu izīrēšanas reģistrā nav pamata.

[3] Papildus tam jāatzīmē, ka tiesības pretendēt uz palīdzības saņemšanu personai rodas ar atbrīvošanās dienu no brīvības atņemšanas iestādes. Šāds nosacījums izriet no normatīvā regulējuma. Vienlaikus personas reģistrācija dzīvokļu rindā nenozīmē, ka dzīvojamo platību pašvaldībai ir jāpiešķir nekavējoties, kā persona atbrīvojas no ieslodzījuma vietas. Tiesības uz palīdzību dzīvokļa jautājuma risināšanā pieder pie sociālajām tiesībām, un šo tiesību īstenošana ir atkarīga no pašvaldības pieejamiem resursiem. Tādējādi, ja persona atbilst tām personu kategorijām, kurām palīdzība sniedzama, viņa tiek reģistrēta dzīvokļu rindā, un šāda pašvaldības rīcība nav vērtējama kā tiesību uz mājokli pārkāpums. Līdz pašvaldības palīdzības saņemšanai personai mājokļa jautājums ir jārisina patstāvīgi.

Jāatzīst, ka Latvijā nenotiek plaša dzīvojamo māju būvniecība vai renovācija pašvaldības vajadzībām, tādējādi īres piedāvājumi tiek izteikti no esošā pašvaldības dzīvojamā fonda. Tiesībsarga atzinumā¹ ir detalizētāk atspoguļota pašvaldības palīdzības ietvaros piedāvāto mājokļu kvalitāte.

¹ http://www.tiesibsargs.lv/atzinumi-modulis?theme=atzinumutema_04

[4] Personām, kuras atrodas ieslodzījumu vietā, nereti rodas problēmas ar deklarētās dzīvesvietas apzināšanu un pašvaldību, kurai pēc soda izciešanas personai ir jāsniedz sociālā palīdzība².

Attiecībā par deklarētās dzīvesvietas neesamību šādu situāciju ietvaros, Labklājības ministrija ir norādījusi, ka Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma (turpmāk – Likums) 9.panta pirmajā daļā ir noteikts pienākums pašvaldībai, kuras teritorijā persona reģistrējusi savu pamatdzīvesvietu, nodrošināt šai personai iespēju saņemt tās vajadzībām atbilstošus sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību.

Atbilstoši Dzīvesvietas deklarēšanas likuma 12.panta piektajā daļā noteiktajam no dienas, kad ziņas par deklarēto dzīvesvietu ir anulētas līdz dienai, kad attiecīgā persona deklarē savu dzīvesvietu citur vai ziņas par dzīvesvietu tajā pašā vai citā pašvaldībā ir reģistrētas atbilstoši šā likuma 10.panta noteikumiem, par personas dzīvesvietu uzskatāma tā pašvaldība, kuras administratīvajā teritorijā iepriekš bija deklarēta vai reģistrēta šīs personas dzīvesvieta.

Papildus tam atbilstoši Likuma 11.panta 1.punktā noteiktajam, sociālā dienesta būtiskākais uzdevums ir veikt sociālo darbu, kura mērķis ir palīdzēt personai, ģimenei un personu grupai noteikt, atrisināt vai mazināt sociālās problēmas, attīstot pašas personas resursus un iesaistot atbalsta sistēmas (Likuma 40.pants). Sniedzot sociālos pakalpojumus, šā Likuma 2.panta izpratnē sociālais darbs ir viens no sociālajiem pakalpojumiem, un institūcijām ir jānodrošina starpinstitucionāla un starpprofesionāla sadarbība (Likuma 4.panta trešā daļa). Vienlaikus Likuma 9.panta trešajā daļā noteikts, ka, ja nepieciešams, personu, kura ir bez mājokļa, ar naktspatversmi un patversmi, informāciju un konsultācijām, kā arī ar vienreizēju materiālu palīdzību nodrošina pašvaldība, kuras teritorijā šī persona atrodas. Tas nozīmē, kamēr persona vēl atrodas ieslodzījuma vietā, ieslodzījuma vietas sociālajam darbiniekam jau savlaicīgi ir jāuzsāk sadarbība ar tās pašvaldības, kurā pēc soda izciešanas atgriezīsies persona, sociālo dienestu.

Vienlaikus ministrija arī norādījusi, ja persona pēc soda izciešanas atgriezīsies citas pašvaldības administratīvajā teritorijā, nevis savas pēdējās deklarētās dzīvesvietas pašvaldībā, ar pamatoti izteiktu vēlmi apmesties uz dzīvi tajā, tad šīs pašvaldības sociālajam dienestam jāsadarbojas ar personas pēdējās deklarētās pašvaldības sociālo dienestu.

Ministrijas ieskatā iepriekš minētais Likumā ir nostiprināts ar mērķi nodrošināt profesionāla sociālā darbinieka atbalstu un palīdzību pēc iespējas visām personām, kurām tas ir nepieciešams, tādējādi izslēdzot varbūtību, ka varētu būt personas, kam nav iespēju tām nepieciešamo sociālā darbinieka palīdzību un atbalstu saņemt vispār (nevienā pašvaldībā). Minētais saskaņā ar Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodeksa mērķi un būtību nav pieļaujams.

Aptaujā uzdotie jautājumi un laika periods

Par atskaites periodu tika ņemts laika posms no 01.01.2011. līdz 31.12.2015. Uzdotie jautājumi attiecās tikai uz personām, kuras atbrīvojas no ieslodzījuma vietām:

1. Vai atbilstoši likumam “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” pašvaldība minētajā laika periodā ir sniegusi palīdzību šai personu kategorijai³?

² Nav deklarētās dzīvesvietas, deklarācija bijusi vairākus gadus atpakaļ, turklāt persona izcieš brīvības atņemšanas sodu citā Latvijas pašvaldības teritorijā, kurā atrodas brīvības atņemšanas iestāde.

2. Cik personas, kas atbilst šai personu kategorijai noteiktajā laika periodā, pašvaldība ir reģistrējusi attiecīgā reģistrā dzīvojamo telpu izīrēšanai?
 - 2.1. Cik personām, kas atbilst šai personu kategorijai noteiktajā laika periodā, pašvaldība ir izīrējusi dzīvojamās telpas?
 - 2.2. Cik personas, kas atbilst šai personu kategorijai un ir reģistrētas palīdzības saņemšanai noteiktajā laika periodā, vēl joprojām palīdzību nav saņēmušas?
 - 2.3. Cik personas, lai gan bija reģistrējušās noteiktajā laika periodā, palīdzību nav saņēmušas, jo dažādu iemeslu dēļ ir izslēgtas no palīdzības reģistra?
 - 2.4. Cik personas, lai gan bija reģistrējušās noteiktajā laika periodā, palīdzību nav saņēmušas, jo (dzīvojamās telpas izīrēšanas gaidīšanas laikā) atkārtoti izdarījušas noziedzīgu nodarījumu un nokļuvušas ieslodzījuma vietā?
3. Cik ilgā laikā (vidēji - nedēļas, mēneši) pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas un vēršoties pašvaldībā minētās palīdzības saņemšanai, personai tiek izteikti dzīvojamo telpu īres piedāvājumi?
4. Kāds ir pašvaldības minimālais un maksimālais laika periods līdz dzīvojamo telpu īres piedāvājumu izteikšanai šai personu kategorijai?
5. Kāds ir piedāvāto dzīvojamo telpu labiekārtotības līmenis šai personu kategorijai:
 - Labiekārtots dzīvoklis - ir dzīvoklis/dzīvojamā telpa, kurš nodrošināts ar šādiem pamatpakalpojumiem – centrālā siltumapgāde, ūdens apgāde un kanalizācija, sadzīves atkritumu izvešana, vizuālais stāvoklis ļoti labs vai labs;
 - Daļēji labiekārtots dzīvoklis – ir dzīvoklis/dzīvojamā telpa, kas nodrošināta ar šādiem pamatpakalpojumiem – krāsns apkuri, centralizētu ūdens apgādi dzīvoklī, kanalizācijas notekūdeņu novadīšanu dzīvoklī vai ārpus tā, sadzīves atkritumu izvešanu, vizuālais stāvoklis labs vai apmierinošs;
 - Dzīvoklis bez ērtībām – ir dzīvoklis/dzīvojamā telpa, kas nodrošināts ar šādiem pamatpakalpojumiem – krāsns apkuri, ūdensapgādi un kanalizācijas notekūdeņu novadīšanu ārpus dzīvokļa, sadzīves atkritumu izvešanu, vizuālais stāvoklis slikts vai ļoti slikts.
6. Vai un cik bieži šī personu kategorija no piedāvāto dzīvojamo telpu īres variantiem atsakās? Kādi ir visbiežāk norādītie atteikumu iemesli, argumenti?
7. Vai pašvaldības rīcībā ir ziņas, kā personas risina savu mājokļa jautājumu līdz palīdzības saņemšanai?
8. Kāda ir pašvaldības attiecīgo iestāžu iesaiste situācijā, kad personai nav pastāvīgas dzīvesvietas līdz palīdzības (dzīvojamās telpas) saņemšanai?

Aptaujas rezultāti

[1] No aptaujātajām 119 pašvaldībām⁴ atbildes sniedza 101, kas procentuāli sastāda 85%. Sniegto atbilžu apkopojums tabulas veidā, kas veidota atbilstoši uzdotajiem jautājumiem, pievienota ziņojumam (Pielikums Nr.1). Tāpat izveidotas vairākas informatīvas grafikas (Pielikums Nr.2).

Jāatzīst, ka daudzas pašvaldības nebija izpratušas jautājumu būtību un tādējādi sniegtās atbildes bija neatbilstošas jautātajam, nebija sniegtas vispār, kā arī norādītajos

³ Ja pašvaldība minētajā laika periodā šai personu kategorijai palīdzību mājokļa jautājuma risināšanā, reģistrējot dzīvokļu rindā, nav sniegusi, lūgts sniegt atbildes tikai uz 3., 4., 5. un 8.jautājumu, ņemot vērā citu gadu pieredzi.

⁴ Pašvaldību pasta un e-pasta adreses. <http://www.lps.lv/Pasvaldibas/>

skaitļos bija saskatāma matemātiska nesakritība reģistrēto un palīdzību saņēmušo personu skaitā. Šī iemesla dēļ atsevišķu pašvaldību sniegtās atbildes nav iekļautas kopējā vērtējumā, lai gan atsevišķi skaitļi pa pozīcijām tika sniegti.

Vienlaikus ir jāuzteic, piemēram, Alūksnes novada pašvaldību, Līgatnes novada domi, Skrīveru novada domi, Rundāles novada domi, Jūrmalas pilsētas domi, Iecavas novada domi, kas sniegušas skaidri saprotamas un precīzas atbildes.

[2] Nav šaubu, ka pastāvīga dzīvesvieta ir viens no galvenajiem resocializācijas līdzekļiem personām pēc ieslodzījuma vietas, tādējādi arī viens no aptaujas galvenajiem mērķiem bija secināt, vai mājokļa jautājuma risināšanas gaita pašvaldībās ir tik ilgstošs process, ka šī iemesla dēļ personas ir spiestas atkārtoti izdarīt noziegumus.

Rezultāti liecina, ka visai neliels ir to personu skaits – proti, 38, kas sastāda 4% no reģistrētajām personām, kuras nesagaida mājokļa jautājuma risināšanu ar pašvaldības palīdzību un izdara jaunu noziegumu. Šeit gan jāņem vērā, ka tie ir tikai zināmie dati, ko sniedz pašvaldības, jo lielākoties to rīcībā nav informācijas par personu atgriešanos atpakaļ ieslodzījumā, ja tā joprojām atrodas palīdzības reģistrā. Turklāt nereti persona savu vietu palīdzības reģistrā arī saglabā, lai gan atkārtoti atrodas ieslodzījumā, t.i., atsevišķas pašvaldības to no reģistra neizslēdz.

[3] Kopumā palīdzības sniegšanas (īres piedāvājumu izteikšanas laiks) vidējais termiņš personām pēc ieslodzījuma ir viens līdz divi mēneši, vienlaikus lielākajās pilsētās gaidīšanas laiks ir salīdzinoši ilgāks, taču nevar apgalvot, ka vidēji viens gads būtu jāgaida visās Latvijas pašvaldībās. Piemēram, Rīgas dome ir norādījusi, ka tās maksimālais īres piedāvājumu izteikšanas laiks ir divi mēneši, pretstatā Liepājai, kur tas ir septiņi mēneši, vai Ludzas novada pašvaldībai, kur tas ir viens gads. Šeit gan jāņem vērā, ka vairumā pašvaldību uz šo laiku personām tiek ierādīta sociālā dzīvojamā platība uz laiku līdz palīdzības piešķiršanai vai iespēja uzturēties patversmēs.

Piemēram, Salaspils novada pašvaldība šo personu kategoriju nodrošina ar pagaidu dzīvojamo telpu, bet uz pastāvīgai īrēšanai esošu dzīvojamo telpu persona var gaidīt līdz pat 9 gadiem. Tukuma novada dome norādīja, ka personām, kuras atbrīvojas no ieslodzījuma vietas, īres piedāvājumu izteikšanas termiņš ir atkarīgs no pašvaldības rīcībā esošajām brīvajām dzīvojamām telpām, un tādējādi laika posms var būt no trīs mēnešiem līdz pat desmit gadiem. Šis bija visilgākais no visu pašvaldību norādītajiem maksimālajiem īres piedāvājumu izteikšanas termiņiem.

Vairākas pašvaldības (aptuveni 38%) norādīja, ka īres piedāvājumi var tikt izteikti pat vienas dienas līdz vienas nedēļas laikā. Minētajam ir vairāki pamatojošie faktori: pašvaldības atrašanās vieta, iedzīvotāju daudzums, dzīvojamā fonda lielums un tā tehniskais stāvoklis.

[4] Tāpat no sniegtajām atbildēm izriet, ka, piemēram, Vecumnieku un Jaunpils novada dome personas, kuras atbrīvosies no ieslodzījuma vietas, palīdzības reģistrā reģistrē jau pirms to atbrīvošanas, kas no vienas puses rada labvēlīgākus apstākļus konkrētai personai, jo palīdzība tādējādi var tikt sniegta ātrāk, bet no otras puses – ir pretrunā normatīvajam regulējumam, kas paredz, ka reģistrēšana dzīvojamo telpu izīrēšanas reģistrā ir veicama pēc atbrīvošanās, jo līdz tam persona atrodas valsts apgādībā⁵ un teorētiski ierobežo citu personu tiesības uz palīdzības saņemšanu atbilstoši normatīvajam regulējumam, t.i., reģistrācijas kārtībā un secībā.

⁵ Satversmes tiesa vairākkārt secinājusi, ka ieslodzītie atrodas pilnā valsts apgādībā, piemēram, Latvijas Republikas Satversmes tiesas 21.06.2012. sprieduma lietā Nr. 2011-20-01 secinājumu daļas 12.1.punkts.

Savukārt Ķeguma un Pļaviņu novada dome šai personu kategorijai dzīvojamo telpu īres piedāvājumus izsaka jau pirms personas atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas (pēc paziņojuma saņemšanas no Ieslodzījumu vietu pārvaldes), kas ir iepriekš nezināma prakse pašvaldību palīdzības sniegšanā.

[5] Attiecībā uz dzīvojamo telpu labiekārtotības līmeņa aspektiem, jāteic, ka ir pieņemts uzskatīt, ka šai personu kategorijai piedāvā dzīvojamās telpas sliktā stāvoklī. Tomēr aptaujas dati liecina, ka pašvaldības izīrē visu labiekārtotības līmeņu dzīvojamās telpas, t.sk., labiekārtotas, ar visām ērtībām, un skaita ziņā tas sastāda 30%, kas ir ļoti labs rādītājs, ja ņem vērā, ka 33% gadījumu piedāvātās dzīvojamās telpas ir bez ērtībām. Vienlaikus arī šeit jāņem vērā katras pašvaldības kopējais dzīvojamā fonda tehniskais stāvoklis, kas daudzos gadījumos ir diezgan kritisks.

[6] Aptaujas dati liecina, ka pašvaldībām ir informācijas trūkums, kas attiecas uz personu atgriešanos atpakaļ ieslodzījuma vietā laikā, kamēr tā ir reģistrēta dzīvokļu rindā. Proti, pašvaldībām nav pieejama informācija, ka persona ir atkārtoti nokļuvusi ieslodzījumā, kā dēļ tā būtu izslēdzama no palīdzības reģistra. Šī iemesla dēļ vairākas pašvaldības personas no dzīvokļu rindas neizslēdz, un pie šādiem apstākļiem pēc būtības tiek mākslīgi veidota dzīvokļu rinda.

Ņemot vērā minēto, jāsecina, ka pašvaldības palīdzība mājokļa jautājuma risināšanā personām pēc ieslodzījuma vietas tiek sniegta savlaicīgi, un tās ilgums neierobežo personas tiesības uz mājokli. Fakts, ka vairums personu atsakās lietot pagaidu dzīvojamās telpas vai apmesties patversmē līdz palīdzības saņemšanai, ir katras personas patstāvīgs lēmums. Līdz ar to nevar apgalvot, ka mājokļa jautājuma risināšanas gaita pašvaldībās personām pēc ieslodzījuma ir nesamērīgi ilgs process, lai personas tā gaidīšanas laikā būtu spiestas atkārtoti izdarīt noziegumus.

Tiesībsargs

J.Jansons